

Tatiana Iwanow

Białoruś i nowe chińskie inicjatywy strategiczne

Uwagi wstępne

W 2014 r. prezydent Aleksander Łukaszenko zapowiedział przyłączenie się Białorusi do inicjatywy Pasa i Drogi (Belt and Road Initiative¹, dalej BRI). W krótkim czasie rozwój współpracy z Chinami przekształcił się w jeden ze strategicznych kierunków polityki zagranicznej państwa białoruskiego. Była to pierwsza próba poszukiwania alternatywy polityki podporządkowania Rosji i poszukiwania nowego wpływowego „opiekuna” w świecie. Jednocześnie, inwestując w relacje z Chinami, rząd białoruski nadal próbuje pokazać, że nie zaniedbuje rozwoju stosunków z Moskwą, że Białoruś nadal pozostaje stałym i pewnym partnerem Rosji. Jest to polityka dwukierunkowości, mająca w sobie wiele sprzeczności i kontrwersji, o których będzie mowa w niniejszym artykule.

Artykuł stanowi część składową badań poświęconych ekspansji chińskich inwestycji w Europie Środkowo-Wschodniej. Dotychczasowa historiografia problematyki składa się z licznych prac naukowych i ogromnej liczby prac publicystycznych, analizujących ekspansje chińskich inwestycji do Ameryki Łacińskiej², Afryki³,

¹ Ramy koncepcyjne czym jest inicjatywa Pasa i Drogi dostępne na stronie Hong Kong Trade Development Council *Belt and Road Conceptual Framework* [03 II 2017], <https://web.archive.org/web/20170203222847/http://beltandroad.hktdc.com/en/about-the-belt-and-road-initiative/about-the-belt-and-road-initiative.aspx> (15 V 2019).

² M. Młody, *Uwarunkowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych Chińskiej Republiki Ludowej w Ameryce Łacińskiej w latach 1992-2012*, Poznań 2014, s. 239; A. Oberda-Monkiewicz, *Ekspansja energetyczna Chin w Ameryce Łacińskiej – implikacje dla regionu*, „Stosunki Międzynarodowe” 2011, nr 1-2, s. 181-198; J. Dudziński, J. Narętkiewicz, *Chiny a deindustrializacja krajów rozwijających się (na przykładzie Ameryki Łacińskiej)*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego” 2014, nr 37, t. 1, s. 137-151.

³ Ł. Firmanty, *Afryka we współczesnej polityce Chińskiej Republiki Ludowej*, Toruń 2013; M. Grabowski, *China and the U.S. in Africa: Conflict or Collaboration?*, „Ad Americam: Journal of American Studies” 2011, nr 12; A. Wasilewska, *Polityka gospodarcza Chin wobec Afryki*,

Europy⁴ i Stanów Zjednoczonych⁵. Niewielu jednak badaczy skupiało swoją uwagę na inwestycyjnej polityce chińskiego rządu w Europie Wschodniej, w tym na Białorusi⁶. Jest to temat również stanowiący dotychczas rzadki przedmiot rozważań w polskich badaniach politologicznych.

Warto zwrócić uwagę, że w ramach nowej polityki rządu białoruskiego, na bazie Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego oraz jego jednostki Republikańskiego Instytutu Sinologii Konfucjusza, powstały ośrodki badające doświadczenia transformacji polityczno-gospodarczej Chin oraz możliwości aktywnego udziału Białorusi w inicjatywie Jedwabnego Szlaku⁷. Wskazane badania mają jednak zauważalny charakter propanstwowy, nieraz też stronnicy. Proponowany artykuł ma tę lukę częściowo wypełnić.

Celem artykułu będzie zbadanie uwarunkowań i przebiegu ewolucji polityki zagranicznej Białorusi ze szczególnym uwzględnieniem stosunków białorusko-chińskich. W niniejszym artykule zostanie zaprezentowane nowe spojrzenie na poruszaną problematykę poprzez zastosowanie narzędzia badawczego z teorii realizmu neoklasycznego. Realizm neoklasyczny jest przykładem takiej syntezy, która polega na łączeniu perspektywy subsystemowej (poziom państwa) i systemowej (poziom stosunków międzynarodowych). Zostanie podjęta próba zbadania dlaczego, jak i pod jakimi warunkami cechy państw wpływają na postę-

„International Journal of Management and Economics”, 23; P. Kownacki, *Trzeci Świat a polityczny aspekt globalizacji gospodarczej*, Warszawa 2006.

⁴ J. Fiszer, *Unia Europejska-Chiny: dziś i w przyszłości*, Warszawa 2014; K. Nessel, *Czy Europa jest gotowa na chiński kapitał*, „Kultura i Polityka” 2015, nr 12, s. 115-130; K. Żodz-Kuźnia, J. Wiśniewski, *Dynamika wzajemnych relacji między Unią Europejską a Chińską Republiką Ludową na początku XXI wieku*, „Przegląd Politologiczny” 2012, nr 2; T. Sporek, *Analiza stosunków handlowych pomiędzy Chińską Republiką Ludową a Unią Europejską*, „Studia Ekonomiczne. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach” 2012, nr 123; P. Luzak, *Ekspansja chińskiego kapitału w Europie – potencjalne szanse i zagrożenia dla Polski*, „Przegląd Strategiczny” 2013, nr 2.

⁵ Ł. Kamiński, *Modernizacja sił zbrojnych, amerykańskie wyzwanie i Sun Zi. Militarny wymiar chińskiej siły*, [w:] *Współczesne Chiny w kontekście stosunków międzynarodowych*, red. J. Wardęga, Kraków 2013; *Amerykomania. Księga jubileuszowa prof. dr. hab. Andrzeja Mani*, t. 2, red. W. Bernacki, A. Walaszek, Kraków 2012.

⁶ M. Adamczyk, *Smok nad Dnieprem. Chiny w relacjach z Białorusią i Ukrainą po 2010 roku*, Sobótka 2018; R. Czachor, *Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991-2011: studium politologiczne*, Polkowice 2011; E. Mironowicz, *Polityka zagraniczna Białorusi 1990-2010*, Białystok 2011; Ł. Sarek, *Białorusko-Chiński projekt „Nowego Jedwabnego Szlaku”*, [w:] *Retoryka a rzeczywistość. Raport Ośrodka Badań Azji Centrum Badań nad Bezpieczeństwem Akademii Sztuki Wojennej*, Warszawa 2017.

⁷ В. Ф. Дудик, С. А. Кизима, *Политика Республики Беларусь в Северо-Восточной Азии (начало XXI в.)*, Минск 2008; Р. Медведев, *Подъем Китая*, Минск 2017; В. Чао, С. С. Полоник, *Современная экономика Китая*, „Мировая экономика” 2016; Н. М. Кондратович, *Республика Беларусь – социальное правовое государство*, ред. Г. А. Василевич, Минск 2009.

powanie władz oraz ocenę zagrożeń i możliwości w różnych obszarach polityki zagranicznej⁸.

Bazę źródłową niniejszego artykułu stanowią: analiza oficjalnych dokumentów państwowych, publicznych wystąpień przedstawicieli władz Białorusi, przesłedenie również dyskursu półoficjalnego, tj. artykułów i wypowiedzi białoruskich naukowców, ekspertów, przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego, a także wywiady autora z analitykami i badaczami, przeprowadzone w trakcie badań systemowych na Białorusi.

Podstawy prawno-instytucjonalne współpracy białorusko-chińskiej

Rozwój współpracy z Chinami jest oparty o podstawę prawną, która powstała w wyniku częstych wizyt wzajemnych na najwyższym szczeblu. W 2015 r. obowiązywało ponad 80 dwustronnych dokumentów, w tym ok. 40 umów między państwowych i międzyrządowych⁹. Priorytetowość rozwoju wszechstronnego partnerstwa strategicznego¹⁰ z Chinami została określona w Dyrektywie Prezydenta RB nr 5 z 31 VIII 2015 r. *W sprawie rozwoju stosunków dwustronnych RB z ChRL*¹¹. Rok później, we wrześniu 2016 r. wszedł w życie *Traktat o przyjaźni i współpracy między RB a ChRL*¹², podpisany 10 V 2015 r. podczas wizyty prezydenta Chin Xi Jinpinga na Białorusi. Następnym ważnym stopień rozwoju współpracy został osiągnięty podczas wizyty prezydenta RB w Chinach w dniach 28-29 IX 2016 r., kiedy to głowy państw podpisały *Wspólną deklarację RB i ChRL w sprawie intencji ustanowienia specjalnego poziomu stosunków dwustronnych: pełnego zafiancowania partnerstwa strategicznego i wzajemnie korzystnej współpracy*¹³.

⁸ Szerzej na ten temat pisze G. Rose, *op.cit.*, s. 146.

⁹ *Договорно-Правовая База Двусторонних Отношений*, http://www.belaruschina.by/ru/belarus_china/legal.html (11 II 2019).

¹⁰ Partnerstwo strategiczne to jedna z form chińskiej dyplomacji w stosunkach międzynarodowych, która ma służyć demonstracji ważności partnera oraz wyznaczeniu strategicznych kierunków rozwoju współpracy.

¹¹ Директива № 5 О развитии двусторонних отношений Республики Беларусь с Китайской Народной Республикой, 31 VIII 2015, http://president.gov.by/ru/official_documents_ru/view/direktiva-5-ot-31-avgusta-2015-g-12059/ (25 V 2019).

¹² Договор о Дружбе и Сотрудничестве Между Республикой Беларусь и Китайской Народной Республикой, 28 X 2015, <http://www.pravo.by/document/?guid=12551&p0=I0150-0037&p1=1> (25 V 2019).

¹³ *Беларусь и Китай установили отношения доверительного всестороннего стратегического партнерства и взаимовыгодного сотрудничества* [29 IX 2016], <https://www.belta.by/president/view/belarus-i-kitaj-ustanovili-otnosheniya-doveritelnogo-vsestoronnego-strategicheskogo-partnerstva-i-212405-2016> (11 IV 2019).

Obowiązujące dwustronne dokumenty z ChRL obejmują szeroki zakres zagadnień, w tym nawiązanie stosunków dyplomatycznych, współpracę handlową i gospodarczą, i inne. Prawie wszystkie centralne instytucje rządowe Białorusi mają już podpisane umowy partnerstwa z podobnymi instytucjami ChRL, w tym parlamenty, ministerstwa, regiony¹⁴ i biznes obu krajów. Specjalna uwaga skierowana jest na rozwój współpracy międzyregionalnej¹⁵. Jest to o tyle ważne, gdyż każda chińska prowincja jest tak duża, jak kraj środkowoeuropejski. Zgodnie z Dyrektywą Prezydenta RB *W sprawie rozwoju stosunków dwustronnych RB z ChRL*¹⁶, w ramach współpracy międzyregionalnej co najmniej 100 mln USD bezpośrednich chińskich inwestycji musi zostać zainwestowane w gospodarkę każdego z regionów Białorusi¹⁷. Ważnym mechanizmem realizacji umów dwustronnych jest działalność Międzyrządowego Komitetu Współpracy między Białorusią a Chinami¹⁸.

Dysproporcja w wielkości i potęgze państw nie stanowi przeszkody dla władz białoruskich w sprawie parafowania i wdrożenia w życie postanowień dokumentu pt. *Wspólny plan rozwoju RB i ChRL na podstawie powiązania programów strategicznych obu krajów na okres średni i długoterminowy* (dalej: *Wspólny plan*). Rozwój *Wspólnego planu* opiera się na zasadzie ciągłości i koniugacji podstawowych dokumentów programowych przyjętych przez RB i ChRL oraz określa kierunki współpracy, w tym w ramach inicjatywy BRI. Są to:

- a) rozwój transportu i logistyki (planowany jest udział chińskich firm w modernizacji infrastruktury transportu kolejowego i samochodowego, budowa II międzynarodowego korytarza transportowego Chin-Europa na terytorium RB);
- b) rozszerzenie współpracy w sektorze produkcyjnym (jednym z kluczowych obszarów zwiększenia zdolności produkcyjnych obu krajów, przeważnie Białorusi);
- c) zwiększenie udziału chińskich przedsiębiorstw państwowych i prywatnych w inwestycjach kapitałowych organizacji białoruskich¹⁹;

¹⁴ Pod pojęciem „region” autor rozumie jednostkę podziału administracyjnego Białorusi, który istnieje od roku 1960, jeszcze od czasów Białoruskiej SRR, kiedy zostało wydzielone jedno miasto Mińsk oraz sześć obwodów (brzeski, grodzieński, homelski, miński, mohylewski, witebski).

¹⁵ *Беларусь и Китай Резко Активизировали Межрегиональное Сотрудничество* [28 X 2018], <https://www.belta.by/economics/view/belarus-i-kitaj-rezko-aktivizirovali-mezhregionalnoe-sotrudnichestvo-rumas-319567-2018/> (25 V 2019).

¹⁶ Директива № 5, *op.cit.*

¹⁷ *Сотрудничество с Китайской Народной Республикой*, <http://sov.minsk.gov.by/sotrudnichestvo-s-kitajskoj-narodnoj-respublikoj> (25 V 2019).

¹⁸ *Зоб.: Региональные и Побратимские Связи*, http://www.belaruschina.by/ru/belarus_china/regional_realtions.html (15 I 2019).

¹⁹ *План совместного развития Республики Беларусь и Китайской Народной Республики* [2019], http://sov.minsk.gov.by/docs/sotrudnichestvo-s-kr/plan_sovmestnogo_razvitiya.pdf (24 VI 2019).

- d) współpraca w dziedzinie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (jednym z licznych zaplanowanych projektów Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego wspólnie z Narodową Akademią Nauk Białorusi i chińską korporacją ZTE jest stworzenie białorusko-chińskiego laboratorium badawczego technologii Internetu (laboratorium technologii – Internet of Things));
- e) rozszerzenie współpracy w sektorze finansowym (zaplanowane prace nad rozszerzeniem stosunków Banku Rozwoju Chin z instytucjami finansowymi RB w ramach pożyczek komercyjnych). Głównymi obszarami (ponad 3,5 mld USD) kredytowania są wytwarzanie energii, telekomunikacja, przemysł papierniczy, górnictwo, usługi finansowe i usługi hotelowe itp.;
- f) pogłębienie współpracy w sferze humanitarnej (działania mające na celu stworzenie w RB struktury informacyjnej i edukacyjnej. W Mińsku już rozpoczęła działalność „Akademia Jedwabnego Szlaku”. Jej cel – przeszkolenie elity biznesowej Białorusi w sferze metodologii i technologii realizacji wspólnych projektów z ChRL);
- g) rozszerzenie dwustronnej współpracy w dziedzinie ułatwienia wejścia firm białoruskich i chińskich na rynki krajów trzecich (np. rozważana jest kwestia utworzenia w RB jednego z ośrodków światowej platformy handlu elektronicznego (eWTP)).

Jak można zauważyć, intencje rządów zarówno ChRL, jak i RB w dziedzinie współpracy bilateralnej mają charakter wielokierunkowy. Niemniej jednak, ułożenie listy zamiarów współpracy nie jest tożsame z gwarancją sukcesu, tym bardziej, że spory wpływ na kształt relacji białorusko-chińskich mogą wywierać i wywierają inni aktorzy na arenie międzynarodowej. Chodzi przede wszystkim o Rosję i Unię Europejską. Nie bez znaczenia dla perspektyw realizacji planu pogłębienia współpracy białorusko-chińskiej jest traktowanie Białorusi przez władze ChRL jako młodszego partnera na usługach globalnego gracza. Białoruś nie jest równoprawnym partnerem w relacjach z ChRL. To wszystko komplikuje perspektywy pomyślnej realizacji ambitnych zamierzeń współpracy.

Ważnym elementem planu pogłębienia współpracy białorusko-chińskiej jest wzajemne wsparcie na forach międzynarodowych. Państwa te aktywnie wspierają się we wszystkich strukturach ONZ i innych organizacji międzynarodowych. W dużej mierze dzięki poparciu chińskich partnerów status RB w Szanghajskiej Organizacji Współpracy został zmieniony z partnera dialogu na obserwatora²⁰. Chiny poparły wniosek Białorusi o status obserwatora inicjatywy o nazwie Konferencja o współdziałaniu w budowie środków zaufania w regionie Azji i Pacyfiku²¹,

²⁰ Страны ШОС: Статистика, Инициативы, Взаимодействие [14 VI 2016], <https://tass.ru/mezhdunarodna3 ya-panorama/353502> (25 V 2019).

²¹ W kwietniu 2015 r. kraje uczestniczące w spotkaniu podjęły pozytywną decyzję w związku z oświadczeniem strony białoruskiej, <http://www.s-cica.org/page.php?lang=2> (25 V 2019).

która ma stworzyć system bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku „bez udziału Zachodu”²². W dużej mierze dzięki wsparciu delegacji ChRL Białoruś umocniła swoją pozycję również w takich organizacjach jak format współpracy Chin z państwami Europy Środkowej i Wschodniej „16 + 1” i innych międzynarodowych projektach. Warto zauważyć, że poparcie ze strony Rosji w obecnych warunkach może jedynie Białorusi zaszkodzić. Natomiast wsparcie Chin ma coraz większy oddźwięk. Do sukcesów na arenie międzynarodowej można zaliczyć przystąpienie Białorusi 17 I 2019 r. do kolejnego sztandarowego projektu polityczno-gospodarczego „Made in China” – Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB)²³. Prezydent Białorusi podpisał akt prawny 8 XI 2018 r. *O ratyfikacji umowy spółki AIIB*, a w grudniu 2018 r. zostało uregulowane pierwsze zobowiązanie płatnicze wobec tego banku²⁴. Przystąpienie Białorusi do AIIB otwiera nowe możliwości finansowania rozwoju inicjatywy BRI, do modernizacji istniejących korytarzy transportowych, infrastruktury energetycznej i miejskiej, produkcji i logistyki oraz współfinansowania projektów we współpracy z innymi międzynarodowymi organizacjami finansowymi.

Władze białoruskie we współpracy białorusko-chińskiej

Stosunki dyplomatyczne między Białorusią a Chinami zostały nawiązane w 1992 r., rok po ogłoszeniu niepodległości Białorusi. Wtedy wiele krajów świata bojkotowało kontakty z Chinami w związku z wydarzeniami czerwcowymi 1989 r., kiedy brutalnie rozpędzono protesty studenckie na placu Tian’anmen. Ówczesni liderzy Białorusi Stanisław Szuszkiewicz i Wiaczasław Kiebicz złożyli wizyty w ChRL²⁵, zostały podpisane umowy o współpracy, jednak dopiero Aleksander Łukaszenko przekształcił te stosunki w priorytetowy kierunek współpracy²⁶. Po 2000 r. polityka zagraniczna Białorusi od haseł integracji z Rosją

²² B. Góralczyk, *Inwentaryzacja turbulencji*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/inwentaryzacja-turbulencji/> (27 V 2019).

²³ *Беларусь стала членом Азиатского банка инфраструктурных инвестиций*, „Белрынок” 2019, nr 1.

²⁴ *Беларусь Вступила в Азиатский Банк Инфраструктурных Инвестиций* [18 I 2019], <https://belta.by/special/economics/view/belarus-vstupila-v-aziatskij-bank-infrastrukturnyh-investitsij-333276-2019/> (25 V 2019).

²⁵ W 1992 r. podczas wizyty Wiaczasława Kiebicza została podpisana umowa o nawiązaniu stosunków dyplomatycznych, w 1993 r. odbyła się pierwsza wizyta białoruskiego prezydenta Stanisława Szuszkiewicza do Chin, od marca 1993 r. zaczyna pracę białoruska ambasada w Chinach. *Новыя накірункі беларускай замежнай палітыкі: Кітай* [8 IV 2007], <http://www2.polskieradio.pl/eo/print.aspx?iid=50821> (10 VI 2019).

²⁶ Od początku 1995 r. do początków maja 2019 r. prezydent A. Łukaszenko złożył 12 roboczych wizyt w Chinach. *Итоги визита Президента Беларуси в Китай. Подробности – в репор-*

zmieniła się na wielowektorową²⁷. Rozwój współpracy z Chinami stał się jednym ze strategicznych kierunków polityki zagranicznej autokratycznego państwa białoruskiego. Jedną z przyczyn podobnej specyfiki chińskiej polityki Białorusi był fakt międzynarodowej izolacji Białorusi ze strony demokratycznych państw Zachodu, a także podobieństwo systemów politycznych obu państw. A. Łukaszenko przystąpił do aktywizacji partnerstwa z Chinami, dla których stan białoruskiej demokracji miał znaczenie marginalne.

Rząd chiński w odróżnieniu od państw Zachodu uznawał wyniki wszystkich wyborów prezydenckich na Białorusi, a w 2001 r. przewodniczący ChRL Jiang Zemin złożył oficjalną wizytę w Mińsku podczas kampanii wyborczej i pierwszy przekazał gratulacje A. Łukaszenko po wygranych wyborach. Kolejne wyraźne poparcie dla A. Łukaszenki przez rząd chiński było zauważone w 2004 r. podczas przeprowadzenia referendum w sprawie zmiany konstytucji RB, dotyczącej zniesienia limitu kadencji prezydenta Białorusi. Prezydent A. Łukaszenko wyraził swe podziękowanie za taką postawę w 2005 r. podczas wizyty w Pekinie. W swym wystąpieniu podkreślił, że Chiny i Białoruś mają identyczne podejście do kluczowych spraw międzynarodowych, w tym tożsamy punkt widzenia w kwestiach nieingerencji w sprawy wewnętrzne innych państw i stosowania podwójnych standardów w polityce zagranicznej²⁸. Prezydent Białorusi od samego początku swoich rządów i do dnia dzisiejszego wspiera wewnętrzną politykę Chin. Białoruś nie uznaje Republiki Chińskiej (Tajwan) i deklaruje, że w stosunkach międzynarodowych są tylko jedno Chiny, a rząd ChRL to jedyny legalny rząd reprezentujący Chiny.

Każdy krok w dziedzinie współpracy chińsko-białoruskiej jest szeroko propagowany w mediach państwowych Białorusi i jest wykorzystywany politycznie. Rządowe środki masowego przekazu pokazują go jako kolejny sukces gospodarczy rządu A. Łukaszenki²⁹. Przyłączając się do inicjatywy BRI oraz mocno angażując się w rozwój chińsko-białoruskiej współpracy prezydent A. Łukaszenko

таже СТБ [28 IV 2019], <http://www.ctv.by/novosti-minska-i-minskoy-oblasti/itogi-vizita-prezidenta-belarusi-v-kitay-podrobnosti-v-reportazhe> (10 VI 2019).

²⁷ Zob. szerzej: E. Mironowicz, *Polityka zagraniczna Białorusi 1990-2010*, Białystok 2011, s. 9.

²⁸ *Обращение с ежегодным Посланием к белорусскому народу и Национальному собранию* [21 IV 2016], http://president.gov.by/ru/news_ru/view/aleksandr-lukashenko-21-aprelja-obratitsja-s-ezhegodnym-poslaniem-k-beloruskomu-narodu-i-natsionalnomu-13517/ (14 II 2019).

²⁹ *Вместе идти по Шелковому пути, „Беларуская думка”* 2018, nr 6; *Встреча Александра Лукашенко с представителями китайских сми, „Коммунист Беларуси”,* nr 20 (1064), 12 V 2017; М. Мясникович, *Платформы роста для страны: [коммент. к Декрету Президента Республики Беларусь № 7 „О развитии предпринимательства”]*, „Беларуская думка” 2018, nr 1, s. 3-7; *Эксклюзив: Беларусь и Китай Связывает Доверительное Всестороннее Стратегическое Партнерство и Взаимовыгодное Сотрудничество* [25 V 2018], http://russian.news.cn/2018-05/25/c_137205668.htm (11 II 2019).

daje do zrozumienia, że Białoruś ma alternatywę dla współpracy z Federacją Rosyjską i UE.

Rząd Białorusi podejmuje liczne inicjatywy ku zbliżeniu z Chinami na różnych płaszczyznach. Tak, m.in., 2 III 2018 r. na Państwowym Uniwersytecie Lingwistycznym w Mińsku został otwarty Wydział Języka i Kultury Chińskiej³⁰, a w 14 uniwersytetach Białorusi język chiński jest wykładany jako jeden z obowiązkowych. Aktualnie Białoruś i Chiny przygotowują międzyrządowe porozumienie w sprawie wzajemnego uznawania dyplomów i stopni naukowych. Warto zwrócić uwagę, że oficjalna strona internetowa rządu Białorusi jest dostępna w języku chińskim, obok wersji białoruskiej, rosyjskiej i angielskiej³¹. Informacje w języku chińskim wyświetlane są na międzynarodowym lotnisku w Mińsku, stacjach kolejowych, w urzędach stołecznych i urzędach w miastach obwodowych.

Polityka Chin wobec Białorusi

Chiny i Białoruś w wielu dwustronnych dokumentach występują jako partnerzy równorzędni. W rzeczywistości tak jednak nie jest. Przypomnijmy, że Chiny pod względem liczby ludności są największym państwem świata, a chińska gospodarka ustępuje jedynie gospodarce Stanów Zjednoczonych. Chiny są mocarstwem, zbliżającym się dużymi krokami ku supermocarstwowości. Prezydent Xi Jinping ogłosił w 2017 r. nastanie „nowej ery socjalizmu o chińskiej specyficie” i zapowiedział, że do połowy wieku Chiny staną się silnym, bogatym, demokratycznym i harmonijnym mocarstwem, dysponującym globalnymi wpływami i światowej klasy armią³². Ponadto, jak już 20 lat temu prognozował Samuel Huntington, Chiny są w stanie zaferować państwom regionu tak duże korzyści, że te same porzucą Waszyngton i uznają nadrzędność Państwa Środka³³. Dynamiczny rozwój Chin stał się przyczyną zaniepokojenia innych państw. W USA liczni politolodzy i publicyści posługują się pojęciem „chińskiego zagrożenia”³⁴.

Natomiast Białoruś zaliczana jest do państw średniej wielkości. Bardzo ważnym i atrakcyjnym dla Chin jest geopolityczne usytuowanie Białorusi w środku

³⁰ Факультет китайского языка и культуры открылся в МГЛУ [4 IX 2018], <https://www.belta.by/society/view/fakultet-kitajskogo-jazyka-i-kultury-otkrylsja-v-mglu-292649-2018> (9 V 2019).

³¹ <https://www.belarus.by/ru> (9 V 2019).

³² *Ekspert: Chiny chcą statusu mocarstwa, ale nie w stylu amerykańskim* [16 III 2018], <http://forsal.pl/artykuly/1111647,ekspert-chiny-chca-statusu-mocarstwa-ale-nie-w-stylu-amerykanskim.html> (4 II 2019).

³³ *Nad Europę nadciąga nowa burza* [6 VI 2017], <https://nowakonfederacja.pl/chinska-flota-zielonych-wod/> (14 II 2019).

³⁴ T. Carpenter, J. Dorn, *China's Future. Constructive Partner or Emerging Threat?*, Washington 2000, s. 376.

Europy. Daje to możliwość odegrania roli łącznika między Wschodem a Zachodem, między Wspólnotą Niepodległych Państw, Rosją i Europą, a także teoretycznie daje możliwość bezcłowego wejścia na rynek krajów Unii Celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej³⁵ (Armenia, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan i Rosja) skupiającej ponad 183 mln osób. Oprócz tego Białoruś graniczy z Unią Europejską (z takimi krajami jak Polska, Łotwa, Litwa), co pozwala uznać ją za wschodnią bramę do UE z rynkiem konsumpcyjnym liczącym ok. 0,5 mld konsumentów. Z punktu widzenia pragmatycznych Chińczyków, wykorzystanie Białorusi jako elementu inicjatywy BRI jest korzystne dla Pekinu.

Niektórzy chińscy analitycy wskazują na inne, istotne ich zdaniem, aspekty geostrategicznej roli Białorusi, takie jak stabilność rządów Łukaszenki, istnienie strategii rozwoju Białorusi do 2030 r. oraz poprawiające się środowisko inwestycyjne (choć dostrzega się również negatywne aspekty prowadzenia działalności na Białorusi)³⁶. Według oceny ekonomisty Aleksandra Olechnowicza, tak dobrych stosunków z międzynarodowymi instytucjami finansowymi Mińsk nie miał nigdy³⁷. Białoruś znajduje się na drodze reform w polityce fiskalnej, zreformowania banku centralnego od 2015 r., realizując je na podstawie konsultacji z Międzynarodowym Funduszem Walutowym oraz wsparcia eksperckiego Banku Światowego, Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju, Europejskiego Banku Inwestycyjnego, Euroazjatyckiego Banku Rozwoju oraz Komisji Europejskiej.

Warto prześledzić także czynniki wewnątrz Białorusi, które wpływają na traktowanie stosunków z międzynarodowymi organizacjami finansowymi, zwłaszcza w dziedzinie stosunków z Chinami i FR. Gospodarka Białorusi w dużym stopniu uzależniona jest od eksportu swojej produkcji na rynek rosyjski oraz częściowo ukraiński. Rosja od lat zaopatruje Białoruś w tańsze surowce energetyczne. W ostatnich miesiącach (stan na 1 VI 2019 r.) w prasie pojawiły się publikacje, dotyczące subsydiów, „sankcji” czy rurociągu³⁸ w kontekście Rosji i Białorusi. Władze Rosji próbują zmusić Mińsk do realnej integracji obu państw, realizacji umowy przewidującej utworzenie wspólnej waluty, systemu prawnego i politycznego,

³⁵ 40 *Вопросов о Евразийском экономическом союзе* [2017], <http://mfa.gov.by/publication/reports/a8a5169b6e487b3b.html> (6 VI 2019).

³⁶ Ł. Sarek, *Białoruś*, [w:] *Chiński Projekt „Nowego Jedwabnego Szlaku”. Retoryka a Rzeczywistość*, red. K. Iwanek, O. Pietrewicz, https://www.academia.edu/34403201/Chiński_projekt_Nowego_Jedwabnego_Szlaku_-_Retoryka_a_rzeczywistość (5 V 2019).

³⁷ *Powolne, ale realne zmiany gospodarki białoruskiej* [2018], <https://www.obserwatorfinansowy.pl/forma/rotator/powolne-ale-realne-zmiany-gospodarki-bialoruskiej/> (24 V 2019).

³⁸ M. Trojan, *Rosja i Białoruś porozumiały się ws. oczyszczenia rurociągu Przyjaźń ze skażonej ropy* [2019], <https://kresy.pl/wydarzenia/rosja-i-bialorus-porozumialy-sie-ws-oczyszczenia-rurociagu-przyjazn-ze-skazonej-ropy/> (25 V 2019); *Заявление Лукашенко о санкциях – это обращение к Путину*, [2019], <https://news.ru/strani-sng/zapret-roskomnadzora-na-vvoz-kontrafakta-cherez-belorussiyu-vyzval-gnev-lukashenko/> (25 V 2019).

ekonomicznego i wojskowego³⁹. Dla Białorusi oznacza to pozbycie się części jej suwerenności państwowej. Dla Rosji – to kolejny, ale niezbyt zdecydowany krok do ostatecznego wchłonięcia Białorusi. Rosja traktuje Białoruś jak państwo znajdujące się w strefie własnych wpływów. Chiny w tej sytuacji, pozostając w dużej odległości geograficznej od Białorusi, nie będą ingerować w ewentualny konflikt, który jest poza ich zasięgiem. Rosja jako partner polityczny i gospodarczy jest o wiele ważniejsza dla Chin. Jeśli nastąpi pogorszenie tych stosunków (np. związane z transeuropejskimi liniami kolejowymi łączącymi Chiny z Europą), może to stanowić problem dla Chin. Pekin jest również zainteresowany sprawnym funkcjonowaniem Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej i jej strefy celnej z korzyścią dla własnych spedytorów i producentów zorientowanych na eksport.

Możliwości współpracy gospodarczej z uwzględnieniem potencjału ekonomicznego Białorusi

Białoruska gospodarka zmagają się z różnorodnymi problemami od dłuższego czasu, m.in. są to: zbytnia zależność od Rosji, rosnący dług zagraniczny, zależność od eksportu ropy i paliw płynnych, minimalna pozytywna tendencja w odstąpieniu od ujednoliconego eksportu (podstawę eksportu stanowią nawozy potasowe). Choć w ostatnich latach na Białorusi powoli dokonywane są reformy, rezultatem których są pozytywne sygnały, m.in. rekordowa dla kraju niska inflacja, stabilny kurs walutowy czy zwiększający się udział sektora prywatnego w gospodarce. Wskaźniki te wpływają pozytywnie na gospodarkę białoruską oraz handel zagraniczny. Zaważalne są tendencje wzrostowe rozwoju współpracy gospodarczej z Chinami. Według informacji podanej przez ambasadora RB w ChRL Kirilla Rudego w wywiadzie dla magazynu „Eksport Białorusi”, w ciągu pięciu miesięcy 2018 r. obroty handlowe Białorusi i Chin wyniosły 1,4 mld USD, przy tempie wzrostu 128,4% w porównaniu z tym samym okresem w 2017 r. Struktura białoruskiego eksportu do Chin tradycyjnie obejmuje nawozy potasowe, produkty koncernu Belneftekhim, układy scalone. Chiny są na drugim miejscu po Brazylii jako główny importer białoruskiego potasu. Dostawy do ChRL osiągnęły rekordowy poziom 280 mln USD w 2018 r.⁴⁰. W latach 2015-2017 nawozy potasowe stanowiły podstawę białoruskiego eksportu do Chin (odpowiednio 85,23 i 68,44% całości eksportu)⁴¹.

³⁹ *Договор о Создании Союзного Государства* [8 XII 1999], <http://www.soyuz.by/about/docs/dogovor5/> (25 V 2019).

⁴⁰ *Белорусские калийные удобрения идут на экспорт во все больших объемах* [20 II 2019], <https://agronews.com/by/ru/news/analytics/2019-02-20/34675> (23 V 2019).

⁴¹ *Export Product Share by Belarus All Groups in Percentage 2015–2017*, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BLR/StartYear/2015/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-PRDCT-SHR/Partner/CHN/Product/all-groups> (24 V 2019).

W ostatnich latach zwiększył się eksport białoruskich produktów rolnych do Chin. W pierwszych pięciu miesiącach 2018 r. jego rozmiar wyniósł 19,1 mln USD, co oznacza wzrost o 197%. Eksport żywności osiągnął 13,5 mln USD przy tempie wzrostu 480%⁴². W białoruskim eksporcie przeważają: mleko, produkty mleczne, wołowina, mięso drobiowe. Eksport białoruskiej żywności do Chin ma obiecujące perspektywy wzrostu. Chiny są największym na świecie importerem produktów spożywczych, a eksperci przewidują dalszy wzrost chińskiego importu mięsa i produktów mlecznych. Również białoruskie produkty do obróbki drewna wykazują dobrą dynamikę eksportową i konkurencyjność w Chinach. W 2017 r. ChRL wyeksportowała z Białorusi takie produkty w wysokości 10,5 mln USD (dla porównania: w 2016 r. – 4,9 mln USD)⁴³. Chiny są niewątpliwie zainteresowane dalszym wzrostem eksportu z Białorusi. Aby promować białoruskie towary, w kwietniu 2018 r. w Szanghaju została otwarta pierwsza białorusko-chińska spółka handlowa Belarus Food and Agriculture (Shanghai) Co. Ltd.

Tabela 1. Wymiana handlowa Republiki Białoruś z najważniejszymi partnerami

Kraj	Udział w całkowitym obrocie towarowym Republiki Białoruś	Eksport, mln USD	Okres porównawczy styczeń–listopad 2018 r. styczeń–listopad 2017 r.	Import, mln USD	Okres porównawczy styczeń–listopad 2018 r. styczeń–listopad 2017 r.
Rosja	49,4%	11 726,9	100,7%	20 653,8	118,4%
Ukraina	7,7%	3 785,3	122,2%	1 275,9	116,9%
Chiny	5,1%	478,1	136,3%	2 864,3	115,2%
Wielka Brytania	4,8%	2 845,9	140,3%	285,1	130,1%
Niemcy	4,6%	1 370,6	134,5%	1 655,9	106,8%
Polska	3,6%	1 243,1	127,8%	1 096,6	90,3%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Итоги внешней торговли Республики Беларусь за январь 2019 года* [1 I 2019], http://www.customs.gov.by/ru/2019_stat-ru/view/itogi-vneshnej-torgovli-republiki-belarus-za-janvar-2019-goda-10198 (27 V 2019).

⁴² Dane Białoruskiego Komitetu Statystycznego, zob. <http://www.belstat.gov.by/>.

⁴³ *Беларусь – Китай: диалог развивается* [21 V 2019], <https://ncmps.by/pages/belarus-kitay-dialog-razvivaetsya/> (26 V 2019).

Jak można zauważyć w przedstawionej powyżej tabeli, mimo pozytywnej dynamiki rozwoju współpracy z Chinami, gospodarka Białorusi niewątpliwie w dużym stopniu uzależniona jest od handlu z Rosją. Białoruś jest wrażliwa zarówno na zmiany koniunktury w tym państwie, jak i na stan relacji między Rosją a UE (na białoruskiej gospodarce niekorzystnie odbiły się głównie kontrsankcje nałożone przez Rosję na wytworzone w UE produkty żywnościowe)⁴⁴. Tak, w 2018 r. na Rosję przypadało 49,2% ogólnych obrotów towarowych Republiki Białoruś (w 2017 r. – 51,1%), w tym 38,3% eksportu (w 2017 r. – 43,9%) i 58,8% importu (w 2017 r. – 57,2%). W 2018 r. eksport towarów wyniósł 12,946 mld USD (stopa wzrostu wyniosła 100,4%)⁴⁵.

Mimo wysiłków rządu RB i osobistego udziału prezydenta A. Łukaszenki, Białoruś jak na razie odgrywa znaczenie marginalne w nowej chińskiej inicjatywie BRI. Wysokie oczekiwania inwestorów, głośno zapowiedziane przez chiński rząd, na Białorusi nie mają dużego przełożenia. Według danych American Enterprise Institute i Heritage Foundation, w okresie od 2005 do 2018 r. Białoruś otrzymała chińskie inwestycje w wysokości 5,65 mld USD⁴⁶, co wynosi około 0,29% w porównaniu do wszystkich chińskich inwestycji w świecie – 1,94 bln USD⁴⁷. Konferencja Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (UNCTAD) szacuje całkowitą wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (dalej: BIZ) na Białorusi w 2017 r. na 1,276 mld USD⁴⁸, a według oficjalnych danych Ministerstwa Gospodarki RB wartość BIZ w 2018 r. wynosiła 1,6 mld USD⁴⁹. Udział poszczególnych państw w BIZ na Białorusi w 2018 r. wyniósł: Rosja 41,7%, Cypr 13,5%, Chiny 9,3%, Niemcy 5,5%⁵⁰. W porównaniu do Rosji wartość chińskich inwestycji nadal jest niewielka. Niepokazne są postępy w realizacji inwestycji przez rezydentów parku przemysłowego Wielki Kamień. Według danych chińskiej strony na 1 I 2018 r. wartość inwestycji wyniosła 1 mld USD⁵¹. Zdaniem Kiryła Rudego,

⁴⁴ A. M. Dyner, M. Rust, *Białoruś między Wschodem i Zachodem: stare/nowe dylematy*, Wrocław-Wojnowice 2018, s. 10, <http://www.kew.org.pl/wp-content/uploads/2019/01/Policy-paper-Bialorus-miedzy-wsch-zach.pdf> (25 V 2019).

⁴⁵ Dane Białoruskiego Komitetu Statystycznego, zob. <http://www.belstat.gov.by/>.

⁴⁶ *Chinese Investment Dataset – China Global Investment Tracker* [2019], <http://www.aei.org/china-global-investment-tracker/> (27 V 2019).

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Country Fact Sheets 2018*, [https://unctad.org/en/Pages/DIAE/World Investment Report/Country-Fact-Sheets.aspx](https://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Country-Fact-Sheets.aspx) (27 V 2019).

⁴⁹ *Результаты Инвестиционной Политики*, <https://www.economy.gov.by/ru/pezzultat-ru/> (27 V 2019).

⁵⁰ W 2018 r. wartość BIZ poszczególnych państw od wszystkich BIZ na Białorusi: SAU 3,6%, Polska 3,4%, Irlandia 2,8%, Łotwa 2,5%, Wielka Brytania 2,4%, USA 2,1%. *Результаты Инвестиционной Политики, op.cit.*

⁵¹ *Договорная сумма инвестиций компаний в парк „Великий камень” достигла 1 млрд долларов* [2018], <https://news.tut.by/economics/577055.html> (27 V 2019).

ambasadora Białorusi w Pekinie, przyczyną niskich inwestycji w Wielkim Kamieniu są przede wszystkim wady klimatu inwestycyjnego na Białorusi – inwestorzy boją się inwestować na Białorusi⁵².

Poważne obciążenie dla białoruskiej gospodarki stanowi sztucznie podtrzymywany, mało efektywny sektor państwowy, który z drugiej strony zabezpiecza stabilność społeczną. W rezultacie, władze świadomie lub nieświadomie doprowadziły do sytuacji, w której równolegle, w ramach jednego państwa, działają dwa skrajnie odmienne modele gospodarcze⁵³. Mimo to struktura własności gospodarki białoruskiej powoli się zmienia, sektor przedsiębiorstw prywatnych nabiera coraz większej wagi. Jeżeli w momencie rozpadu ZSRR sektor prywatny w Białorusi wytwarzał jedynie 5% PKB, to obecnie według Banku Światowego tworzy ok. 50% całej gospodarki⁵⁴.

Rząd białoruski decyduje się na niektóre liberalne reformy w dziedzinie IT. Prezydent A. Łukaszenko wspiera osobiście takie projekty jak: powstanie High Tech Parku – specjalnej strefy ekonomicznej dla rozwoju biznesu IT⁵⁵, rozwój technologii łańcuchów blokowych, zalegalizowanie kryptowaluty⁵⁶. Prawdopodobnie Narodowa Strategia Rozwoju Informatyzacji Chin na lata 2006–2020, stała się impulsem IT-boomu na Białorusi. Wiele projektów w sektorze IT zostało opracowane po przyjęciu dekretu Prezydenta Republiki Białoruś nr 8 *W sprawie rozwoju gospodarki cyfrowej* z 21 XII 2017 r. Zaangażowanie władz białoruskich w rozwój sektora IT daje oczywiste efekty, takie jak eksport usług IT, który w 2018 r. przekroczył 1,4 mld USD, co stanowiło 21,2% eksportu wszystkich usług i 4,4% eksportu wszystkich towarów i usług (podczas gdy w 2005 r. było to odpowiednio 5% i 0,67%)⁵⁷. Również w 2018 r. prezydent A. Łukaszenko zobowiązywał rząd do rozpatrzenia kwestii możliwości powstania Ministerstwa Gospodarki Cyfrowej.

⁵² К. Рудый, *Потому что так решили мы: поведенческая экономика Беларуси и ее раскодирование*, Минск 2017, s. 219.

⁵³ *Koniec kryzysu? Sytuacja gospodarcza Białorusi po dwóch latach recesji* [2018], <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2018-02-27/koniec-kryzysu-sytuacja-gospodarcza-bialorusi-po-dwoch-latach> (4 V 2019).

⁵⁴ A. Alachnovič, *op.cit.*

⁵⁵ Wzrost udziału High Tech Parku w budżecie Białorusi w 2018 r. w porównaniu z 2017 r. wyniósł 53%. Eksport usług IT w 2018 r. przekroczył 1,4 mld USD, co stanowiło 21,2% eksportu usług i 4,4% eksportu towarów i usług (podczas gdy w 2005 r., przed pojawieniem pierwszych rezydentów HTP, było 5% i 0,67%). „Если какие-то препятствия, не стесняйтесь, говорите”. Лукашенко оценил проекты резидентов ПВТ [2019], <https://news.tut.by/economics/633653.html> (4 V 2019).

⁵⁶ *Białoruś zalegalizowała bitcoina*, <https://pb.pl/bialorus-zalegalizowala-bitcoina-901627> (15 I 2019).

⁵⁷ *Лукашенко поручил правительству вернуться к вопросу о создании Министерства цифровой экономики* [2019], <https://news.tut.by/economics/633696.html> (4 V 2019).

Korzyści i ryzyka relacji białorusko-chińskich

Chińska ekspansja ekonomiczna i idąca z nią w parze ekspansja polityczna odgrywają unikatową rolę w światowej gospodarce. Chiny niewątpliwie dążą do supremacji na arenie międzynarodowej i do zajęcia miejsca upadłego Związku Radzieckiego jako drugie supermocarstwo świata. Bez wątplenia, unikatowy wzrost wpływów chińskich w gospodarce światowej, bezprecedensowy sukces gospodarczy Chin, robią ogromne wrażenie w Mińsku. Zmiana polityki zagranicznej RB w kierunku rozwoju współpracy białorusko-chińskiej jest oceną i adaptacją zmian w otoczeniu zewnętrznym, również procesów zachodzących wewnątrz państwa białoruskiego i sytuacji politycznej. Reasumując niniejsze rozważania, warto zaznaczyć, że:

- a) po pierwsze, dla Białorusi przyłączenie się do inicjatywy BRI jest jednym z alternatywnych środków dywersyfikacji polityczno-gospodarczej wobec Rosji. Zaangażowanie Białorusi w BRI nie może zapobiec pogorszeniu stosunków z Rosją i w skrajnym przypadku do zamiany prezydenta A. Łukaszenko na bardziej lojalnego wobec Rosji polityka. Taka okazja może nadarzyć się w 2020 r., kiedy odbędą się wybory parlamentarne i prezydenckie na Białorusi;
- b) po drugie, dla osiągnięcia ambitnych wyników współpracy białorusko-chińskiej, Białoruś dąży do poprawienia stosunków z krajami zachodnimi, zwłaszcza we współpracy z instytucjami międzynarodowymi, poszukuje nowych form, które pozwoliłyby chińskim korporacjom na dostęp do rynku UE. Pomimo zalet geograficznych Białoruś nie ma instytucjonalnego dostępu do rynku europejskiego – nie ma umowy handlowej z UE, Białoruś też nie jest członkiem WTO. Również przepisy EaUG stanowią przeszkodę w realizacji produkcji parku Wielki Kamień w Rosji;
- c) po trzecie, białorusko-chińska współpraca stanowi ważny czynnik liberalizacji gospodarki RB. Pod wpływem kuszących perspektyw tej współpracy rząd Białorusi decyduje się na bezprecedensowe liberalne reformy w wybranych sektorach, w szczególności w dziedzinie IT;
- d) po czwarte, wszystkie działania, a zwłaszcza poszukiwania alternatywy dla współpracy z Rosją w postaci Chin, współpracy z instytucjami międzynarodowymi czy inwestowania w sektor IT są tylko dobrym początkiem potrzebnych reform strukturalnych na Białorusi. Czy władze białoruskie są gotowe do wprowadzenia aktywnych reform w gospodarce białoruskiej? Czy są możliwe reformy ekonomiczne bez równoległego wprowadzenia reform politycznych? Wymienione wyżej pytania nakreślają perspektywę badawczą w zakresie rozwoju relacji białorusko-chińskich, jak i ich wpływu na sytuację gospodarczą w Europie.

Abstract

Tatiana Iwanow

Belarus and new China's Strategic Foreign Initiatives

This article aims to draw attention to the Chinese investments in Belarus and to evaluate the current process of shaping the Belarus-China relations in the system of inter-state relations (against the background of relations with Russia and the EU). The activity of Chinese investors in Belarus arouses a lot of controversial opinions among scientists from Poland and Belarus, despite 100% support of the Belarus authorities. The article is devoted to the issue of the legal and institutional foundations of the Belarus-China cooperation, which show the way of finding a new powerful „supporter” of Belarus in the world, cooperation with whom may result in economic and political benefits. It has become a kind of alternative to Russia cooperation that is achievable only under the condition of mutual acceptance. Article indicates the economic problems of Belarus and describes the attempts of the Belarus authorities to solve them, the question of the importance of Belarus-China cooperation on the Belarus political and economic development.

Keywords: Belarus, China, Belarus-China relations, Russia, EU, foreign investments, Belt and Road initiative

References

- Adamczyk, M., *Smok nad Dnieprem. Chiny w relacjach z Białorusią i Ukrainą po 2010 roku*, Wrocław 2010.
- Alachnovič, A., *Powolne, ale realne zmiany gospodarki białoruskiej*, 3 IX 2018, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/forma/rotator/powolne-ale-realne-zmiany-gospodarki-bialoruskiej/>.
- Amerykomania: Księga jubileuszowa prof. dr. hab. Andrzeja Mani*, t. 2, ed. W. Bernacki, A. Walaszek, Kraków 2012.
- Białoruś zalegalizowała bitcoina*, <http://www.pb.pl/bialorus-zalegalizowala-bitcoina-901627>.
- Belarus' i Kitay Rezko Aktivizirovali Mezhregional'noye Sotrudnichestvo – Rumas*, <http://belaruschina.by/?md=content&action=vnews&url=news/2018/September/28September-1917&lang=ru>.
- Belarus' – Kitay: dialog razvivayetsya*, <https://ncmps.by/pages/belarus-kitay-dialog-razvivaetsya>.

- Belarus' Vstupila v Aziatskiy Bank Infrastrukturnykh Investitsiy*, <https://belta.by/special/economics/view/belarus-vstupila-v-aziatskiy-bank-infrastrukturnykh-investitsij-333276-2019/>.
- Belarus' stala chlenom Aziatskogo banka infrastrukturykh investitsiy*, <https://www.belrynok.by/2019/01/19/belarus-stala-chlenom-aziatskogo-banka-infrastrukturnykh-investitsij/>.
- Belarus' i Kitay ustanovili otnosheniya doveritel'nogo vsestoronnego strategicheskogo partnerstva i vzaimovыgodnogo sotrudnichestva*, <http://www.belta.by/president/view/belarus-i-kitaj-ustanovili-otnosheniya-doveritelnogo-vsestoronnego-strategicheskogopartnerstva-i-212405-2016/>.
- Belorusskiye kaliynnye udobreniya idut na eksport vo vse bol'shikh ob'yemakh*, <https://agronews.com/by/ru/news/analytics/2019-02-20/34675>.
- Belt and Road Conceptual Framework*, <https://web.archive.org/web/2017020322-2847/http://beltandroad.hktdc.com/en/about-the-belt-and-road-initiative/about-the-belt-and-road-initiative.aspx>.
- Country Fact Sheets 2018*, <https://unctad.org/en/Pages/DIAE/WorldInvestmentReport/Country-Fact-Sheets.aspx>.
- Czachor, R., *Polityka zagraniczna Republiki Białorusi w latach 1991-2011: studium politologiczne*, Polkowice 2011.
- Chinese Investment Dataset*, China Global Investment Tracker, American Enterprise Institute & Heritage Foundation, <http://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>.
- Direktiva № 5 O razvitii dvustoronnikh otnosheniy Respubliki Belarus' s Kitayskoy Narodnoy Respublikoy*, 31 VIII 2015, http://president.gov.by/ru/official_documents_ru/view/direktiva-5-ot-31-avgusta-2015-g-12059/.
- Dogovor o Druzhbe i Sotrudnichestve Mezhdru Respublikoy Belarus' i Kitayskoy Narodnoy Respublikoy*, 28 X 2015, <http://www.pravo.by/document/?guid=12551&p0=I01500037&p1=1>.
- Dogovor o Sozdanii Soyuznogo Gosudarstva*, 8 XII 1999, <http://www.soyuz.by/about/docs/dogovor5/>.
- Dogovornaya summa investitsiy kompaniy v park „Velikiy kamen” dostigla 1 mlrd dollarov*, 2018, <https://news.tut.by/economics/577055.html>.
- Dogovorno-Pravovaya Baza Dvustoronnikh Otnosheniy*, http://www.belaruschina.by/ru/belarus_china/legal.html.
- Dudik, V., Kizima, S., *Politika Respubliki Belarus' v Severo-Vostochnoy Azii (nachalo XXI w.)*, Minsk 2008.
- Dyner, A., Rust, M., *Białorus między wschodem i zachodem: stare/nowe dylematy*, Wrocław-Wojnowice 2018, <http://www.kew.org.pl/wp-content/uploads/2019/01/Policy-paper-Bialorus-miedzy-wsch-zach.pdf>.
- Ekspert: Chiny chcą statusu mocarstwa, ale nie w stylu amerykańskim*, <http://for-sal.pl/artykuly/1111647,ekspert-chiny-chca-statusu-mocarstwa-ale-nie-w-stylu-amerykanskim.html>.

- Eksklyuziv: Belarus' i Kitay Svyazyvayet Doveritel'noye Vsestononneye Strategicheskoye Partnerstvo i Vzaimovygodnoye Sotrudnichestvo – Prem'yer-Ministr Andrey Kobyakov*, http://russian.news.cn/2018-05/25/c_137205668.htm.
- Export Product Share by Belarus All Groups in Percentage 2015–2017*, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BLR/StartYear/2015/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-PRDCT-SHR/Partner/CHN/Product/all-groups>.
- Fakul'tet kitayskogo yazyka i kul'tury otkrylsya v MGLU*, <https://www.belta.by/society/view/fakultet-kitajskogo-jazyka-i-kultury-otkrylsja-v-mglu-292649-2018>.
- Firmanty, Ł., *Afryka we współczesnej polityce Chińskiej Republiki Ludowej*, Toruń 2013.
- Góralczyk, B., *Inwentaryzacja turbulencji*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/inwentaryzacja-turbulencji/>.
- Itogi vneshney torgovli Respubliki Belarus' za yanvar' 2019 goda*, http://www.customs.gov.by/ru/2019_stat-ru/view/itogi-vneshnej-torgovli-respubliki-belarus-za-janvar-2019-goda-10198.
- Itogi vizita Prezidenta Belarusi v Kitay*, <http://www.ctv.by/novosti-minska-i-minskoy-oblasti/itogi-vizita-prezidenta-belarusi-v-kitay-podrobnosti-v-reportazhe>.
- Kak Belorussiya Zarabatyvayet Na Rossiysko-Ukrainskom Konflikte*, <https://www.gazeta.ru/business/2016/12/26/10450733.shtml>.
- Karankevich, V., *Belarus' i Rossiya prodolzhayut peregovory po tsene na gas s 2020 goda*, <https://belta.by/economics/view/belarus-i-rossija-prodolzhajut-peregovory-po-tsene-na-gaz-s-2020-goda-karankevich-345405-2019>.
- Kłysiński, K., *Koniec kryzysu? Sytuacja gospodarcza Białorusi po dwóch latach recesji*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2018-02-27/koniec-kryzysu-sytuacja-gospodarcza-bialorusi-po-dwoch-latach>.
- Lukashenko poruchil pravitel'stvu vernut'sya k voprosu o sozdanii Ministerstva tsifrovoy ekonomiki*, <https://news.tut.by/economics/633696.html>.
- Medvedev, R., *Pod"yem Kitaya*, Moskwa 2017.
- Memorandum mezhdu Ministerstvom ekonomiki Respubliki Belarus' i Ministerstvom kommertsii Kitayskoy Narodnoy Respubliki o Plane sovместnogo razvitiya Respubliki Belarus' i Kitayskoy Narodnoy Respubliki*, <http://sov.minsk.gov.by/sotrudnichestvo-s-kitajskoj-narodnoj-respublikoj>.
- Mironowicz, E., *Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010*, Białystok 2011.
- Młody, M., *Uwarunkowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych Chińskiej Republiki Ludowej w Ameryce Łacińskiej w latach 1992–2012*, Poznań 2014.
- Nad Europę nadciąga nowa burza*, <https://nowakonfederacja.pl/chinska-flota-zielonych-wod/>.
- Nessel, K., *Czy Europa jest gotowa na chiński kapitał?*, Kraków 2015.

- Obrashcheniye s yezhegodnym Poslaniyem k belorusskomu narodu i Natsional'nomu sobraniyu*, http://president.gov.by/ru/news_ru/view/aleksandr-lukashenko-21-aprelja-obratitsja-s-ezhegodnym-poslaniem-k-belorusskomu-narodu-i-natsionalnomu-13517/.
- Protesty na placu Niebiańskiego Spokoju w 1989*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Protesty_na_placu_Niebiańskiego_Spokoju_w_1989.
- Regional'nyye i Pobratimskiye Svyazi*, http://www.belaruschina.by/ru/belarus_china/regional_realtions.html.
- Rezul'taty Investitsionnoy Politiki*, Ministerstvo Ekonomiki Respubliki Belarus', 2019 <https://www.economy.gov.by/ru/pezultat-ru/>.
- Rosja wchłania Białoruś ropą i gazem*, <http://wyborcza.pl/7,155287,24319067,rosja-wchlania-bialorus-ropa-i-gazem.html>.
- Rudyy, K., „Potomu chto tak reshili my”: *povedencheskaya ekonomika Belarusi i yeye raskodirovaniye*, Minsk 2017.
- Spetsial'naya ministerskaya vstrecha 24 sentyabrya 2018 goda*, <http://www.s-cica.org/page.php?lang=2>.
- Strany SHOS: Statistika, Initsiativy, Vzaimodeystviyy*, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3353502>.
- Trojan, M., *Rosja i Białoruś porozumiały się ws. oczyszczenia rurociągu Przyjaźń ze skażonej ropy*, <https://kresy.pl/wydarzenia/rosja-i-bialorus-porozumialy-sie-ws-oczyszczenia-rurociagu-przyjazn-ze-skazonej-ropy>.
- „Yesli kakiye-to prepyatstviya, ne stesnyaytes', govovite”. *Lukashenko otsenil proyekty rezidentov PVT*, <https://news.tut.by/economics/633653.html>.
- Zayavleniye Lukashenko o sanktsiyakh – eto obrashcheniye k Putinu*, <https://news.ru/strani-sng/zapret-roskomnadzora-na-vvoz-kontrafakta-cherez-belorussiyu-vyzval-gnev-lukashenko/>.

Tatiana Iwanow – mgr stosunków międzynarodowych, doktorant w Zakładzie Badań Wschodnich w Instytucie Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego. ORCID: 0000-0002-7522-4717